

ignem, aquam; partim ex his ab eo procreatis elementis ut animantia, etc. Et hanc sententiam communiter scholastici sequuntur, et moderni magis probant. Et imprimis est magis consentanea verbis Scripturae; nam licet in illis primis verbis: *Creavit Deus cœlum et terram, aqua non exprimatur: nihilominus, sub extremis media intelliguntur, ut Basilius, et alii notant.* In quo tantum sensu verum habet sententia Chrysostomi, homil. 3, in Genes., dicentes Moysem in illis primis verbis summam universum mundi opificium comprehensisse; quod etiam non displicet Augustino 11, de Civit., cap. 33 et 2, de Gen. contra Manichæos, cap. 3, et admissi potest, dummodo verba *cœli et terræ*, a propriis significatis non extrahantur, et sub illis media corpora comprehensa intelligantur. Et in praesenti hoc maxime confirmat, quod statim post illa prima verba: *In principio creavit Deus cœlum et terram,* ante aliud opus in eo die factum addit Moyses, et *Spiritus Domini serebatur super aquas,* quod de aqua elementari, et propria intelligentium esse, regula tradita persuadet. Ergo jam tunc factæ erant aquæ, et non post primum instans creationis, quia tota illa narratio ad opus in principio factum refertur, ut in superioribus de aere annotavi: sed post illud primum instans nihil Deus fecit usque ad productionem lucis: ergo necessario intelligentum est, aquam factam esse in primo instanti.

Suadetur etiam ratione philosophica. — Et hoc etiam confirmat vox *abyssi* ibidem adjuncta, quia proprie *abyssus* profunditatem aquarum visu impenetrabilem indicat; ut Augustinus 22, contr. Faust., c. 11, et alii communiter docent. Ratione item philosophica eadem assertio ostenditur, quia posito uno contrarium in rerum natura, consequens est, ut aliud etiam ponatur (ut Aristoteles etiam argumentatur); et ideo, creata terra, opportunum, et quasi connaturale fuit creari ignem, ut maxime in levitate ab ea distantem, his autem factis extremis, etiam alia media necessaria fuere: tum quia sicut aer in qualitatibus primis terræ opponitur, ita proprium contrarium ignis est aqua: tum etiam quia creatis duobus elementis alia etiam duo ad complementum quasi essentiale universi necessaria fuerunt. Quæ ratio, et similes licet cogentes non sint, tamen dum aliunde non ostenditur noluisse Deum hunc connaturalem ordinem ordinem servare, multo credibilius est, in hac perfectione, et integritate simplicem mundum in principio condidisse.

17. *Primum corollarium et proxima assertio.*

— Ex quibus colligimus primo, aquam illam, quæ in principio cum terra fuit condita, illam que cooperiebat, non fuisse tenue aliquod corpus per modum vaporis, aut nebulae, sed fuisse verum aquæ elementum in sua substantia, et dispositione existens. Hoc enim evincunt citata Scripturae verba, et rationes factæ suadent, et nullam est fundamentum ad proprietatem verbi aquæ fugiendam: vel ad cogitandum, aut fingendum aliud corpus diversæ rationis per illam vocem significatum: nam si erat substantialiter diversum ab aqua, revera non erat aqua pura, nec poterat esse nisi aliquod corpus mixtum imperfectum, quia primæ creationi ex nihilo non est accommodatum, quia mixta ex simplicibus postea facta fuere, ut videbimus, nec etiam ad primariam universi constitutionem pertinere poterat: frusta ergo sine testimonio Scripturæ cogente tale corpus loco aquæ creatum configitur.

18. *Secundum corollarium contra opinantes aquam occupasse initio spatium inter terram, et cœlum empyreum.* — Secundo infero id quod etiam Metaphysicae dixi, disp. 13, sect. 11, n. 26, aquas in principio creatas non replevisse totum spatium inter cœlum empyreum et terram interjectum, ut quidam arbitrii sunt, fundati in operibus secundi et quarti diei, ex quibus id non probari, postea ostendemus. Secluso autem illo fundamento, id nec alias verbis Scripturæ consonum est, nec per se est multum verisimile. Primum patet, quia Scriptura dicit cœlum creatum esse primo die, et ostensum est, nomine cœli non solum empyreum, sed etiam alios cœlos comprehendendi: imo certius de ceteris, quam de empyreо id affirmari. Probabilius etiam esse ostendimus aerem sub illa voce comprehendendi, et nomine etiam spiritus, qui aquis superferebatur, significari. Ex quibus concluditur aquam in prima creatione solum occupasse spatium, quia inter superficiem connexam terræ, et concavam aeris intercedit. Quod etiam per se majorem verisimilitudinem habet. Cur enim Deus tantam aquæ multitudinem ante cœlos, et aërem crearet? aut eur inter simplicia corpora, quæ per se non postulant, ut unum ex alio fiat, illud discriberet? vel cur magis aerem ex aqua: quam e converso: vel cœlos ex aqua potius quam ex aere procreasset? Ac denique eur cœlum incorruptibile corpus ex aqua produceret? Ut enim omittam probabilius esse, illud ex materia diversæ rationis constare: etiam si ejusdem esset materiae, præ-

ter naturale illi esset, ex materia præacente, et per corruptionem alterius corporis fieri. Unde etiam auctores contrarie sententiae productionem cœli ex aqua generationem supernaturalem vocant: omnis autem supernaturalis productio aliena est a prima naturæ institutione ac productione, ut cum Augustinus sape diximus. Neque satis est dicere Deum hæc omnia pro solo suo arbitrio facere potuisse. Esto enim id verum sit, oportet ostendere, ita voluisse, quod certe ex Scriptura ostendi non potest, ut exponendo opera singulorum diorum, manifestum fiet: ideoque dum talis voluntas Dei revelata non est, potius credendum est, omnia connaturali modo, et in statu, ac ordine simplicibus corporibus magis consuetaneo in principio condidisse.

19. *Ad fundamentum tertiae opinionis in num. 3. — Judicium de interpretatione informitatis posita in num. 7.* — Neque huic nostræ sententiae obstant verba Scripturæ, quæ aliæ opiniones, præsertim tertia expendunt. Nam quia Gen. 1, terra in principio creata dicitur *inanis, et vacua verius, et proprius puro elemento terræ, quam materiae primæ, et informi accommodatur.* Nam terra ipsa inanis tunc fuisse dicitur, quia nondum officio, et muneri propter quod creabatur, inserviebat: imo erat in statu ad illud munus obeundum incommodo, creabatur enim, ut illam homines inhabitarent, tunc autem erat aquis cooptera, in quo statu ad illum finem inservire non poterat, ideoque inanis fuisse dicitur. Unde consequenter erat etiam vacua, utique herbis, floribus, arboribus, mineralibus, animalibus et hominibus; et in idem reddit, quia Septuaginta legunt, *invisibilis et incomposita:* nam invisibilis dicitur, quia tenebris et abysso aquarum erat cooperta: incomposita vero erat, id est, carens ornatu et pulchritudine, quam ex varietate et compositione plantarum et animalium recipit; et in idem redeunt aliæ voces variae, quibus illa verba transferuntur et explicantur a Patribus et doctoribus, qui omnes illas fere in eundem modum de terra declarant. Unde quoad hanc partem acceptamus sententiam explicantem informitatem materiae de informitate accidentalis. Non tamen illam ponimus in permixtione partium integrantium elementorum, ut ultima opinio supra relata dicebat: id enim nec in Scriptura, nec in ratione fundamentum habet: sed informitas dici potest illa tenebrarum obscuritas, et vacuitas ornatus et pulchritudinis quam explicavimus, et eodem modo loquitur Gregorius 32, Moral.,

e. 9, alias 10, cum ait: *Rerum substantia simul creaesta, sed simul species formata non est.* Nam per rerum substantiam corpora simplicia, et præsertim quatuor elementa, ex quibus cetera fiunt, intelligit: nam statim subdit: *Et quod simul extitit per substantiam materiæ, utique elementaris, non simul extitit et per speciem formæ, id est, per ornatum et varietatem rerum, quæ ex elementis postea facta sunt.*

20. *Ad locum cap. 11, in eodem num. 3. — Vide auctorem in metaphysica, disp. 13, sect. 11, a num. 29.* — Atque in eodem sensu dixit Sapientis Deum creasse *orbem ex materia invisa,* vel, ut alii legunt, *informi,* ut monet Augustinus, lib. de Fide et Symbol., cap. 2. Elementa enim, et præsertim terram, et aquam prout formationem, et ornatum mundi præcesserunt, vocat materiam invisam. Materiam quidem, quia ex illis produxit Deus omnia mixta, quibus universum ornatur, sic enim elementa materiam, ex quibus mixta fiunt, appellamus. Unde cum orbis terrarum dicitur ex illa materia creatus, perinde est, ac si diceretur perfectus et consummatus: aut nomine orbis terrarum intelliguntur res omnes, quæ in hoc inferiori orbe, terra scilicet mari et aere creata sunt. Dicitur autem illa materia invisa eadem ratione, qua dicitur inanis et invisibilis ut explicatum est: vel si legatur informis, intelligitur de informitate, vel (ut ita dicam) de formitate accidentalis, quam habebat, quando tenebrae erant super faciem abyssi, et quando erat vacua, et ornata mixtorum carebat. Addo etiam posse gratis dari, testimonium hoc de materia prima intelligi, quæ secundum se invisibilis et informis est, et ex illa dici potest creatus orbis terrarum, id est, corporeus, etiam quoad simplicia corpora. Non quia materia præextiterit creationi simplicium corporum, sed quia etiam in primo instanti creationis ex illa composita sunt, et per eamdem actionem suo modo creata. Nam materia secundum se forma caret, et ordine naturæ illi supponitur; et ideo ex illa magis, quam ex forma dicuntur creari, quamvis ex utraque fuerint per creationem composita; et hue spectat opinio Augustini, quod materia informis ordine naturæ, non durationis præcesserit: est enim hoc verum respectu eorum corporum, quæ immediate per creationem facta sunt. Et potest accommodari huic testimonio, non vero verbis Genesis, quibus dicitur terra cum cœlo producta, ut satis ostensum est.

21. *Ad locum ex Hebr. 11, in ipso num. 3. — Juxta hæc etiam exponenda sunt verba illa*

Pauli ad Hebr. 41: *Fide intelligimus, aptata esse sacula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.* Possunt enim vel ad ipsum opus creationis, quo Deus in principio celos et terram ex nihilo produxit: vel ad opus ornatus sex diebus factum accommodari, et in priori sensu per *sæcula* intelligere debemus res omnes, quæ temporales sunt, et in præteritis *sæculis* esse receperunt: hæc autem *sæcula* tunc aptata esse intelliguntur, cum primum esse incepunt. Sic ergo ait, Deum solo verbo suo sine necessitate præjacentis materiæ aptasse, seu principium dedisse omnibus *sæculis*, et rebus in illis existentibus. Unde quod subjungit: *Ut ex invisibilibus visibilia fierent,* sic exponitur; ut ex esse invisibili, quod in divinis idæis habent, in proprio esse producta, visibilia fierent. Ita exponit divus Thomas, et sequitur Ribera, et accommodatur melius rebus corporalibus, quæ proprie temporalia, seu *sæcularia* dicuntur. In quo sensu particula *ex*, non dicit habitudinem causæ materialis, sed efficientis, vel exemplaris. Posset etiam simpli- citer exponi, ut ex invisibilibus, id est, non extantibus, nec apparentibus, existentia in seipsis, ac proinde visibilia fierent, ita ut particula *ex* solum terminum *a quo* designet. In alio vero sensu dicuntur *sæcula*, id est, *sæcularia* corpora, et temporalia omnia in illis primis diebus primi *sæculi* facta esse Verbo Dei, vel proprie *aptata*, id est, congruenter disposita, et ornata, quod factum est in sex primis diebus per opera distinctionis, et ornatus, ut infra videbimus; et merito dicuntur sic aptata, *ut ex invisibilibus visibilia fierent*, quia prius elementa fuerunt invisibilia, id est, non apparentia ob defectum lucis, per cuius productio- nem postea apparuerunt, et sic facta dicuntur visibilia: erant etiam elementa sine ornato, et ex illis factæ sunt omnes istæ creature vi- sibles, quæ ad ornatum et pulchritudinem universi pertinent. Ita Cajetanus, et est proba- bilis expositio.

CAPUT IX.

UTRUM CUM COELO, TERRA, CETERISQUE ELEMENTIS TEMPUS ETIAM CONCREATUM SIT.

1. *Partis negantis ratio prima.* — Hanc questionem tractant theologi in 2, d. 2, et di- vus Thomas, quæst. 66, 1 part., art. 4, Alen- sis, 2 part., quæst. 14, memb. 2, et Albertus Magnus specialem fecit tractatum de quatuor coæquævis, id est, de rebus in eodem ævo, seu simul factis. Aiunt ergo hi theologi, quatuor

esse coæquæva, seu simul a Deo facta, scilicet, Angelos, celos, terram, seu materiam infor- mem, et tempus; et quia tria prima explicata sunt, de quarto breviter dicere necesse est. Non videtur enim recte annumerari tempus cæte- ris coæquævis. Primo, quia tempus non est per se factum, sed consequitur motum, estque veluti passio ejus, ratione tantum formaliter ab illo distincta; et loquendo communis modo de tempore, ut est communis mensura, in motu cœli tantum reperitur: sed motus cœli non est factus simul cum rebus aliis primo creatis: ergo neque tempus. Major ex philosophia sup- ponitur. Minor autem probatur, quia motus non potest incepere in instanti intrinseco, quod primum sui esse vocant, sicut aliae res perman- entes creatæ sunt: ergo non potuit aliis re- bus concréari, sed per realem durationem sal- tem unius instantis alia præcedere debuerunt.

2. *Secundario.* — Secundo argumentor quod etiam plus quam per instans præcesserint, quia tempus non incepit, nisi quando sex dies crea- tionis mundi, seu primus illorum incepit: sed primus dies non fuit concreatus cœlo et terra in principio creatis, neque secundum instans intrinsecum, neque secundum extrinsecum, quod sit diei initium per ultimum non esse ejus: ergo nullo modo fuit concreatus: ergo nec tempus. Probatur minor, quia dies non incepit, donec lux creata est, ut constat tum ex initio Genesis, tum etiam quia dies consistit in lucis, et tenebrarum vicissitudine. At vero lux non fuit creata intrinsecè in primo puncto creationis cœli et terræ: nam in illo fuerunt tenebrae super faciem abyssi, et ad illas depel- lendas postea dixit Deus, *fiat lux.* Neque etiam potuit lux fieri immediate post illud instans, quia est res permanens, et in instanti fit, instans autem non sequitur immediate post instans; ergo non potuit tempus incepere in pri- mo instanti creationis rerum, sed ad summum ab alio instanti creationis lucis. Propter quod dixit Philo, libro primo Allegoriarum in prin- cípio, necessario fatendum esse tempus pos- terius mundo esse, quippe quod mundi est effectus, nam cœli motus indicat, et naturam temporis.

3. *Partis affirmantis fundamentum.* — Con- traria nihilominus pars, et communis sententia suaderi potest, quia supra diximus, cœlum et terram fuisse creata in principio temporis, et hanc interpretationem verborum illorum, *In principio creavit Deus, etc.*, cæteris prætuli- mus, tanquam primariam, et maxime littera- lem, etiamsi aliae non excludantur. Non po-

CAP. IX. UTRUM CUM COELO, TERRA, ET ALIIS ELEMENTIS, ETC.

tuit autem illud instans esse initium temporis, nisi in illo incepit tempus, quia est sermo de initio durationis: ergo necessario asserendum est, tempus simul cum cœlo, et terra incepisse, ac proinde simul cum illis concreatum esse; et ob hanc causam dixit Augustinus, lib. 11, de Civit. cap. 6. Mundum non esse fac- tum in tempore (utique quod jam incepisset) sed cum tempore, nimirum simul cum mundo creato; et in Imperf. Gen., cap. 3, licet dis- putando procedat, semper supponit quod sit in temporis initio, et cum tempore incipere. Unde fit, ut etiam e converso, tempus concreetur cum re, quæ in ejus initio fit, et esse incipit. Idemque sentit lib. 5. Gen. ad lit., cap. 5. Et propter hanc rationem censem aliqui, omnino certum esse, tempus esse creatum simul cum cœlo, et terra in hoc sensu, ut idem fuerit initium cœli, et temporis, quamvis non eodem modo; quia idem momentum fuit initium intrinsecum cœli, et aliarum rerum permanentium, temporis autem et motus solum extrin- secum.

4. *Notatio pro decisione questionis.* — Sed quia hoc in aliquo sensu potest esse certum, et in alio dubium, licet probabile, breviter ad- vertendum est: aliud esse loqui de duratione præcise, aliud de tempore in generali, aliud in particulari de tempore physico, quod in successione continua alicujus physici motus consistit, ac denique aliud est specialissimum tempus (ut sic dicam) seu per antonomasiam, quod in motu cœli collocatur. Deinde principium temporis dupliciter dici potest, scilicet, vel negative per respectum ad antecedentia, vel positive respectu sequentium: priori modo dicitur principium, ante quod nihil præcessit, posteriori modo dicitur principium illud, quod non solum est ante aliud, sed etiam aliud post ipsum proxime sequitur.

5. *Prima assertio trimembris.* — Probatur primum membrum. — Dico ergo primo, durationem aliquam non eternam fuisse aliquo modo concreatum cum Angelis, cœlo et terra, eamque fuisse principium omnis durationis creatæ, vel negative, quia ante illam durationem nulla præcessit; vel positive, quia principium durationis, quod tunc fuit, imme- diate post, nostro intelligendi modo, fuit in ratione durationis consummatum. Hæc asser- tio est evidens si ex Metaphysica supponamus durationem realem comitari omnem rem ex- tentem, esseque illi intrinsecam, et in re ab ipsa existentia minime distinctam, ut ex pro- fesso tractatum, et probatum est disput. 50

Metaphysicæ, sect. 1 et 2. Ibi enim ostendimus, durare et existere solum differre connotati- one quadam nostro intelligendi modo; quia existere dicitur res in primo momento, quo esse recipit, proprie vero durare non dicitur, donec intelligatur perseverare in ex- stendo. Unde in primo instanti productio- nis rei indivisibilis, et per primum sui esse dicitur res existere, proprie autem nondum durare dicitur, licet dici possit incepisse in du- ratione sua. Sic omnes res creatæ sunt in prin- cípio durationis sue, earumque duratio cum illis concreata est; et ita est manifesta, et evi- dens prima pars assertionis.

6. *Probatur secundum.* — Secunda vero ex fide certa est. Quia, omnis duratio crea- ta, etiamsi sit ævum angelicum, vel duratio per- manens rei corruptibilis vel incorruptibilis, initium habuit saltem negativum, ita ut verisime dici possit, hanc durationem nunc esse, vel incepisse, et antea non fuisse: ergo omnis duratio creata habuit initium, et secundum tale initium cum rebus in principio creatis concreata est. Antecedens patet, quia nulla duratio creata fuit æterna, ut secundum fidem supra probatum est: ergo necessario incepit esse cum antea non esset, alioquin semper fuisse. Sed perturbare potest illud adverbium *antea*, quod temporale est, et videtur connotare durationem præexistentem, quod repugnat, cum ante principium creationis rerum nulla duratio creata præcedere potuerit. Sed hoc nihil movere debet, quia illud *antea* non dicit durationem realem præcedentem, sed imaginariam, vel (quod perinde est) realem, non quæ fuit, sed quæ esse potuisse; vel etiam dici potest illud *antea* connotare Dei æterni- tatem, quia res, cum creantur, ita durare in- ciipient, ut in tota Dei æternitate usque tunc non fuerint, nec illi coextiterint. Atque hoc durationis initium mundo concreatum sufficit ad veritatem dogmatis fidei, quod res creatæ non fuerunt ab æterno, sed in aliquo initio tempo- ris, id est, creatæ durationis, esse incepserunt.

7. *Probatur tertium membrum.* — Tertia vero pars assertionis de initio positivo decla- ratur, quia cœlum et terra tale esse, taleque initium existendi per creationem acceperunt, ut ex vi illius in ipsomet esse permanere pos- sent: ergo ex tunc durandi initium acceperunt. Item nostro modo intelligendi immediate post illud primum instans creationis proprie durarunt, in eodem esse permanendo: ergo in illo initium sue durationis, seu permanentiae ac- ceperunt. Atque ita hæc pars etiam in ævo an-